

v|b|z

biblioteka
MI

izvršna urednica:
Sandra Ukalović

Robert Shaw i Stephanie Wood
Epidemija popustljivog odgoja

izdavač:
V.B.Z. d.o.o.
10010 Zagreb, Dračevićka 12
tel: 01/6235-419, fax: 01/6235-418
e-mail: info@vbz.hr
www.vbz.hr

za izdavača:
Boško Zatezalo

urednica knjige:
Jasna Grubješić

lektura i korektura:
Ljerka Česi

grafička priprema:
V.B.Z. studio, Zagreb

tisak:
Radin print
travanj 2009.

Robert
Shaw

i Stephanie Wood

**Epidemija
popustljivog
odgoja**

**Zašto su djeca nevesela, nezadovoljna,
sebična... te kako im pomoći**

s engleskoga prevela:
Alma Keser Brozović

sadržaj:

9	Uvod: Buđenje!
13	1. Pogođena djeca, pogođene obitelji
33	2. Kako ćete svoje dijete naučiti ljubavi
53	3. Krenuti pravim putem
75	4. Istina i posljedice odgoja djece
99	5. Čija je ovo kuća, na kraju krajeva?
125	6. Odgoj kreposne djece u svijetu bez vrijednosti
149	7. Ne diraj daljinski upravljač
177	8. Tko mi je ukrao djetinjstvo?
191	9. Bez doticaja, bez kontrole
209	Pogovor: Što svaki roditelj treba znati
215	Ostanimo u vezi
217	Prijedlog za čitanje
221	Literatura
229	Zahvale

»Konačno jedna knjiga koja kritički preispituje veliku štetu koju je permisivno roditeljstvo nanijelo shvaćanju razvoja djeteta. Doktor Robert Shaw nas vodi kroz dileme suvremenog doba: trebamo li uopće, i ako trebamo – kada, obratiti pozornost na zahtjeve djece, zanemariti ih, kazniti djecu ili se s njima složiti. Mudrim i znalačkim tonom, doktor Shaw izražava svoju vjeru u našu sposobnost da dobro obavimo posao i istodobno ukazuje na naše propuste i slabosti. Ova će knjiga biti uz vas od začeca vašeg djeteta do njegove zrelosti a zatim će je ono prenijeti na svoju djecu.«

– Carol J. Eagle, doktorica znanosti, počasna profesorica Odjela za psihijatriju
Medicinskog fakulteta Albert Einstein i autorica knjige
All That She Can Be (Što sve ona može biti)

Buđenje!

Pravo mjerilo civiliziranosti nije broj stanovnika, niti veličina gradova, niti urodi – ne, niti jedno od toga. Pravo mjerilo su ljudi koje dotično društvo proizvodi.

– Ralph Waldo Emerson, *Civilizacija* (1870. godine)

Kad su se u novinskim izvješćima, u proljeće 1999. godine, počele pojavljivati vijesti o katastrofi u srednjoj školi »Columbine« u Littletonu, u državi Colorado, u kojem su dvojica tinejdžera bez milosti poubijala dvanaesticu svojih kolega i jednog nastavnika te ranili dvadeset i troje drugih učenika, prvo što sam pomislio, kao vjerojatno i većina vas, bilo je: »Što može navesti mladu osobu da mjesecima planira takvo zvjerstvo – a onda ga i počini?«

Kako bi počinili takav hladnokrvni zločin, ovi dječaci su morali biti izrazito odvojeni i otuđeni od svake pojedine osobe u svojoj okolini – od svojih roditelja, obitelji, nastavnika, vršnjaka i društva općenito. Oni su morali živjeti životom koji je bio toliko nezbiljski, »virtualan« da nisu mogli dovoljno snažno osjetiti kakav će biti učinak onoga što su radili. Nije bilo ničeg što bi zaustavilo njihovo ponašanje, koje je uvelike bilo nalik besmislenom ubijanju u videoigri. Oni su, zacijelo, bili potpuno izolirani, zacijelo nisu shvaćali da postoje ljudi s kojima bi mogli razgovarati o svom osjećaju osamljenosti, praznine, očaja, prezira i bijesa.

• • •

Znam koji uvjeti stvaraju djecu kao što su ova i mogu vam reći kako se mogu izbjeći ovakvi problemi vaše djece te kako ćete ih istrgnuti iz kandži ove epidemije, ako je ona već uhvatila maha. Moje kliničko iskustvo je veoma široko. Već godinama sam u kontaktu s tisućama djece i obitelji koje imaju problema sa svim mogućim vrstama poremećaja u ponašanju: s tjeskobom, problemima u školi i u učenju, problemima u obitelji, psihosomatskim bolestima, poremećajima prehrane

i čitavim spektrom autističkih sindroma. Obučavao sam stručnjake i vodio psihijatrijske programe u bolnici Mount Sinai u New Yorku i na Medicinskom fakultetu »Albert Einstein«, gdje sam držao tečaj mentalnog zdravlja za djecu i obitelji za čitav Južni Bronx. Isto tako sam obiteljima i djeci grada Berkleyja u Californiji pružao psihijatrijske usluge. Sa svojom suprugom, Judith Shaw, psihoterapeutkinjom koja uglavnom radi s obiteljima, osnovao sam Obiteljski institut u Berkleyju, ustanovu za obiteljski tretman i obuku psihologa u kojoj obavljamo i terapiju s cijelim obiteljima i parovima.

Radio sam u uvjetima koji su zadovoljavali potrebe dobrostojećih, često i bogatih obitelji. Proveo sam mnogo godina radeći u getima u samom središtu grada. Vidio sam sve i svašta, i nakon svih tih godina došao sam do zaključka da smo se kao roditelji postepeno pomirili s ponašanjem i postupcima koji su recept za katastrofu.

Nekad nam je važnost roditeljstva bila daleko jasnija, no nešto se dogodilo i mi smo zaboravili što djeca zapravo trebaju kako bi odrasla i postala sretni i odgovorni odrasli ljudi. Izgubili smo osjećaj za ono što je u životu naše djece najvažnije – a kad i znamo što je to, ne trošimo ni vrijeme ni energiju da te potrebe zadovoljimo. Zatim, primijetio sam kako se mnoge stvari prešutno toleriraju. Nije korektno samo ustvrditi da neki naši izbori životnog stila *nisu u interesu* naše djece, usprkos našim dobrim namjerama, niti da oni ugrožavaju njihovu priliku da zadovolje potrebu za povezanošću, rutinom i hranom bez kojih nema zdravog razvoja djeteta. Jer mi smo zanemarili pristojnost i moralnost koji su nekad bili smjernice pomoću kojih su roditelji »znali« što će učiniti sa svojom djecom. Obezvrijedili smo i sve ono što podržava sveti prelazak ljudskosti s jedne generacije na drugu koji se odvija u nevjerojatnom odnosu ljubavi između majke i djeteta.

Ovo je knjiga o vašoj djeci, vašim unucima i njihovoj budućnosti. Ona se bavi stvarima koje vidite oko sebe, a ne nekom tajnovitom bolešću ili nekim strašnim zločinom tinejdžera koji je počinjen daleko od vašeg udobnog doma. Dok budete čitali primijetit ćete da ja često ne odabirem one primjere epidemije koji dolaze iz moje prakse, što je uobičajeno u knjigama drugih psihijatara. Umjesto toga, ja posežem za primjerima iz života na koje nailazim izvan svoje ordinacije, u svojoj okolini – u susjedstvu, restoranima i domovima svojih prijatelja. Tu epidemiju najbolje ilustriraju ponašanja i stavovi s kojima se i vi, vjerujem, susrećete. Djeca i roditelji koji su pogođeni njome ne skrivaju se po kaučima svojih terapeuta – oni su posvuda, izloženi svačijem pogledu.

Ova knjiga nije priručnik s praktičnim savjetima o tome *kako* ćete nešto učiniti, ona govori o tome što *morate* učiniti. Ona je plan za suzbijanje otrovnih elemenata u našoj kulturi: pritiska te kulture na naše roditelje, izostanka opuštenih trenutaka provedenih u krugu obitelji, otvorenog napuštanja tradicionalnih vrijednosti poštenja i truda, pogubnog učinka zasićenja putem medija i potrošačkog duha koji neprekidno potkopavaju zadovoljstvo i povećavaju našu potrebu za stjecanjem. Posjedovanje ni na koji način ne može nadomjestiti veće životne vrijednosti koje nam donosi naporan rad, ispunjenje koje osjećamo zbog rezultata svog rada, dobrih djela, zbog ljubavi koju pružamo i dobivamo. Ljudska duša se razvija dok daje, dok se brine o drugima i povezuje s njima, jača u razumijevanju i ispunjenju. Unatoč dobrim namjerama njihovih roditelja, mnoga današnja djeca su i nehotice odgojena tako da uzimaju a nikad ne daju ništa za uzvrat, da prikupljaju a nikad ne dijele, da posjeduju a da nikad ne cijene vrijednost toga što imaju. I nažalost, mi živimo u kulturi koju sve više kontroliraju ljudi koji su i sami žrtve te epidemije i koji, zbog toga, ne mogu svojoj djeci prenijeti vrijednost empatije niti ih mogu podučiti moralu.

Vjerujem da nam odgoj djece treba biti najbolja prilika za ispunjenje, zadovoljstvo i radost. Neki od vas su to možda i iskusili. No kad danas pogledam ljude u svojoj okolini, vidim da se to sve manje može reći za većinu obitelji. Čitavu karijeru posvetio sam tome da roditeljima iz svih socijalnih sredina pomognem u odgoju prilagođene, snažne i suosjećajne djece. Što je još važnije, moja vlastita djeca i moj brak ostali su najvažnije (i izuzetno vrijedno) središte moga života. Moj krajnji cilj je to da pokažem roditeljima kako pronaći istinsku sreću u brizi o svojoj obitelji i odabirati kako će odgajati djecu na način koji će hraniti njihovu dušu. Istodobno moramo zajedničkim snagama raditi na tome da onespособimo tempiranu bombu koja kuca u srcima milijuna djece kojima je uskraćena potrebna pažnja.

Naše društvo je postalo društvo bogalja. Više ne možemo računati na tradicionalna uporišta – kao što su šira obitelj, religijske institucije, društveni programi i pouzdane državne škole – koja su nekoć pomagala odgoju i obrazovanju djece. Izgleda mi vrlo tužno to što se roditeljima mora govoriti kako će za svoju djecu pronaći sigurno utočište u društvu koje se više ne brine za njih.

Pa ipak, postoji nada, budući da taj virus ne uzrokuje bolest od koje djeca sama obolijevaju – ona je rezultat njihova odgoja. Sve što roditelji moraju učiniti je to da promijene svoje ponašanje pa će se stanje njihove djece popraviti. Stranice koje slijede definiraju spomenuti

problem, ukazuju na dobronamjerne, ali i opasne, metode odgoja djece koje pridonose njegovoj pojavi, i pružaju jasne smjernice vezane uz to kako vaše dijete spasiti od te epidemije. Treba djelovati brzo; krajnji je čas. Ako pogledate večernje vijesti – ili samo prošetate po svom kvartu ili pogledate u trgovine u svom susjedstvu – odmah će vam biti jasno zbog čega.

01. Pogodena djeca, pogođene obitelji

Vi ste lukovi s kojih su vaša djeca izbačena poput živih strijela.

— Kahlil Gibran, *Prorok* (1923.)

Nalazimo se u krizi. Kod velikog broja djece, uključujući čak i onu koja bi se mogla smatrati privilegiranom, više se ne razvija solidarnost, poštovanje moralnih vrijednosti i sposobnost da vole, koji su prijeko potrebni da bi naše društvo doseglo stupanj o kojem smo oduvijek sanjali. Emocionalno, psihološko i moralno stanje današnje generacije djece doseglo je zastrašujuće nisku točku pa je, da bismo ih spasili, potreban radikalna zaokret u načinu našeg razmišljanja. Prije samo nekoliko godina svi smo ozbiljno nijekali taj problem, no nedavne alarmantne pojave u našem društvu navode nas da se suočimo s neizbježnim: naša kultura više ne pruža ono prijeko potrebno za istinsko napredovanje naše djece. Pogledajte oko sebe. Dok su sretne obitelji nekada bile normalna pojava, danas sve češće vidamo roditelje koji frenetično jure s jednog posla na drugi – djeca plaču, prepiru se, izražavaju zlovolju, dure se dok ih roditelji grde kad se žale, ili ignoriraju svoje neposlušno, mrzovoljno dijete. Možete li ući u bilo koju trgovinu, restoran ili knjižnicu a da ne vidite tu tmurnu djecu kako vrište, bacaju hranu ili izvlače omote ili knjige s polica? Je li vam ugodno kad vidite takve scene – ili dolazite u iskušenje da okrenete glavu na drugu stranu?

Iz nekog čudnog razloga, mi se s tim nosimo tako da skrećemo pogled, da ne primjećujemo, da ne marimo. Međutim, pred tim više ne smijemo zatvarati oči: postoji gomila dokaza koji nam danas govore što je zaista dobro – ili stvarno škodljivo – za našu djecu, a i ja vam u ovoj knjizi želim pomoći da pronađete snagu da učinite ono što se mora učiniti kako biste odgojili sretno, marljivo i suosjećajno dijete. Želim vas potaknuti da ozbiljno razmislite o svom životnom stilu, svojim vrijednostima i odgojima te onom što bi vaša draga dječica mogla uskoro postati. Želim

vam pomoći da stvorite obiteljsko okružje prijeko potrebno za njihovu budućnost – i za samu budućnost civilizacije.

Da se nešto loše događa s našom civilizacijom postalo nam je jasnije 20. travnja 1999. godine, kad su Eric Harris i Dylan Klebold, sa zmijskom hladnokrvnošću, poubijali dvanaestoricu svojih kolega i nastavnika i ranili dvadeset i troje drugih učenika u nekoć mirnim učionicama Srednje škole Columbine, u gradiću Littletonu u Coloradu. Nakon toga su uslijedile strahote 11. rujna 2001. godine: nitko živ neće nikad zaboraviti dan kad su religiozni ekstremisti oteli četiri aviona puna putnika i s njima se zabili u dva nebodera Svjetskoga trgovačkog centra i u Pentagon, ubivši tisuće nedužnih ljudi i iza sebe ostavili ožalošćenu gomilu udovica, siročadi, rođaka, prijatelja i građana.

Dvije nepovezane strahote, začete su na dva suprotna kraja svijeta: u idiličnim, dobrostojećim predgrađima Colorada i u pustim, pješčanim olujama šibanim pustinjama i spiljama Afganistana. Kako je moguće da postoje sličnosti između tih zločinaca i tih ključnih događaja? I jedni i drugi pokazuju do kojih se krajnosti djeca mogu dovesti. I jedni i drugi su pokazali nemilosrdnu okrutnost koju možemo očekivati samo od ljudi koji su otuđeni od sebe samih i kojima manjka suosjećanje prema drugima. I jedna i druga skupina zločinaca bili su teroristi, mnogi od njih su dolazili iz bogatijih obitelji: jedna se skupina sastojala od islamskih fundamentalista koji su bezobzirno stremili tome da svijet postane talac njihove ideologije; drugi su bili mlađi ali jednako tako zbunjeni domaći teroristi, ako mi dopustite da to tako kažem, ispunjeni mržnjom i očajem, koji su si isto tako utuvali u glavu da moraju uspostaviti kontrolu i kojima je potpuno nedostajala empatija. Religiozni radikali su bezosjećajno ubijali strance zbog ideala; otuđeni, pompozni tinejdžerski ubojice terorizirali su svoje poznanike: prijatelje, nastavnike, ljude koji su im trebali nešto značiti. To su bili odnosi koji su u njihovom životu trebali imati nekakvu vrijednost, pa ipak, to nije bio slučaj. Čovjek do neke mjere može razumjeti zločin počinjen iz bijesa: donekle možemo shvatiti zašto ljudi na nekom stupnju postaju dovoljno pohlepni ili očajni da opljačkaju banku ili da pronevjere novac u svojim kompanijama. No, ne možemo se poistovjetiti s besmislenim pokoljem; um srednjoškolskog ubojice je nešto što normalan čovjek ne može shvatiti.

Kad na rukama držite dijete i gledate kako se njegovo milo lice okreće prema vama, nadate se i očekujete da će ono samo od sebe odrasti u zrelu i samilosnu osobu. Međutim, te stvari ne dolaze prirodno – odgoj djece može imati različite ishode, uključujući i one dvije tragične situacije koje sam upravo spomenuo. Kao kultura, moramo početi prihvaćati

činjenicu da je put do ozbiljnih disfunkcija prilično često jedva zamjetljiv. Pomoći ću vam da odredite što uzrokuje tu epidemiju i potaknut ću vas da ozbiljnije razmislite o stvarima koje vi činite i o tome kako one utječu na vašu djecu. Poput termita, epidemija problematičnog ponašanja može nečujno izgristi temelje vašeg života i učiniti veliku štetu prije nego što to primijetite. Ako roditelji ne budu na siguran, konstruktivan i čvrst način »obučavali« svoju djecu kako bi trebali postupati u našem društvu, tada će ona osjetiti prirodni poriv da se identificiraju s nekom osobom ili pokretom koji ih lako mogu odvesti do najdestruktivnijih ponašanja. Tada će, doduše, biti »obučeni«, ali osoba koja ih je obučila neće biti vi, već nekakvi neuračunjivi vršnjaci, mediji ili radikalni religijski kult.

Učitelji te bake i djedovi već godinama se tuže na to da su današnja djeca izmakla nadzoru, a slučaj u Columbineu je potvrdio da su njihova strahovanja bila opravdana. Događaji od 11. rujna su otkrili koliko je potencijalno opasno kad djeca postaju ljudi bez empatije. Mi smo okretali leđa – sve dok njihovo ponašanje nije postalo toliko užasno da ga više ne možemo ignorirati. Ova knjiga treba poslužiti kao znak za uzbunu. Došlo je vrijeme da se suočimo s neizbježnim: više jednostavno ne možemo dopustiti da nam se djeca odgajaju na taj način.

Mi određujemo budućnost svoje djece

Djeca su izuzetno prilagodljiva i podatna, pa način na koji ih odgajamo u velikoj mjeri određuje to kakvi će ljudi oni postati. Vjerujem da trendovi u roditeljskom odgoju koji su se pojavili u posljednjih trideset godina idu u prilog razvoju otuđenoga, nekomunikativnog djeteta, djeteta s poteškoćama u učenju, djeteta koje nije moguće kontrolirati. Svjedoci smo epidemije problema u školi, u učenju i ponašanju. Svi nastavnici primjećuju kako im u razrede dolaze djeca koja nisu sposobna sudjelovati u nastavnom procesu zbog toga što se ne mogu usredotočiti, što ne vide svrhu učenja, što se ne mogu uklopiti u svoju skupinu niti u sustav pravila zato što nemaju želju za stjecanjem znanja. U svom ekstremnom obliku, naša kultura vjerojatno odgaja generaciju otuđene, grabežljive djece koja su inteligentna ali koja, istodobno, nisu sposobna štovati osjećaje i stavove drugih ljudi.

Ta epidemija se, poput magle, širi čitavom našom civilizacijom. Roditelji se nalaze u situaciji da moraju robovati materijalističkom društvu, društvu koje pretjerano cijeni uspješne, zbog čega oni moraju na poslu provoditi beskrajne sate kako bi što više zaradili. Oni ne mogu pronaći termin u kojem će se baviti stvarima prijeko potrebnima za

ostvarivanje veze s vlastitom djecom. Toliko se boje toga da bi mogli naškoditi svom djetetu, narušiti njegovo samopoštovanje ili ugušiti njegovu kreativnost da su izgubili osjećaj za ulogu djeteta u obitelji. Oni svojoj djeci rijetko postavljaju granice, ne dopuštaju im da osjete frustraciju i zanemaruju njihov moralni i duhovni razvoj. Zbog toga se kod njih ne razvijaju osnovne vrijednosti kao što su empatija, trud, dužnost i čast. Povrh svega toga, oni prepuštaju svoju djecu utjecaju medija – djeca gube previše vremena na zaglupljujuću elektroničku zabavu kao što su televizija i videoigre, koji koče razvoj njihove pismenosti i kreativnosti te njihov društveni razvoj. Ta se neobuzdana, neodgojena djeca vrte u krugu svog problematičnog ponašanja koje se sve više širi, dok na kraju ne dođe do stvarnih granica – granica koje prečesto moraju postavljati institucije poput škola ili, u krajnjem slučaju, zakon.

Kakvi su izgledi da se takvo što dogodi vašem djetetu? Odgovor ovisi o stilu života kojeg ste odabrali. Baš svaka odluka koja udaljava vašu obitelj od onoga što znamo da je dobro za vašu djecu – od privrženosti osobi koja je primarni skrbnik djeteta; sigurne i organizirane sredine u kojoj vlada red; i od mnogo slobodnog vremena za razvoj kreativnosti i mašte – povećava opasnosti za razvoj vašeg djeteta. Nije lako napraviti pravi izbor, i zato, je vaša odluka, na ovaj ili onaj način, potencijalna opasnost.

Suočavanje s dokazima

Dokaze epidemije možemo svakodnevno naći u novinama. Djeca nizgled funkcioniraju na prihvatljivom spoznajnom i društvenom stupnju, ali je očito da nisu razvili čvrst centar moralne i emocionalne kontrole čim se mogu okrenuti protiv vlastitih vršnjaka, roditelja i osoba koji u njihovom životu predstavljaju autoritet. U razdoblju nakon pokolja u školi Columbine bilo je bezbroj pokušaja da se rasvijetle pojedinosti i uzroci tragedije. Isprva su svi naklapali o tome kako su dječaci izgledali normalno – kako su se bavili sportom, radili u pizzeriji i išli na školske zabave. Onda su u medijima počela spominjati zadirkivanja i izoliranje s kojima su se suočavali u učeničkoj zajednici ponajviše od strane klanova »jocksa*« i »nerdsa.**« Harris i Klebold su pripadali

* učenik ili student koji se intenzivno bavi sportom, ali ga njegovi kolege ne smatraju osobito pametnim ili uspješnim u teorijskim predmetima (opaska prevoditeljice)

** naziv za dosadne, glupe i neprihvaćene osobe ili za osobe opsjednute kompjuterima (opaska prevoditeljice)

jednoj društveno odmetnutoj skupini koja slušala »goth*« glazbu i bila poznata kao Mafija u kabanicama, zbog crnih vojničkih kabanica koje su nosili u školu. Svakako mi izgleda kako je već ta odjeća, sama po sebi, mogla izazvati sumnju. Znatno popularniji jocksi su, navodno, okrutno ismijavali pripadnike Mafije u trenčkotima. Na kraju je javnost saznala za poruke pune mržnje koje je Eric Harris slao putem osobne web-stranice, za nasilne priče koje je sastavljao na satu kreativnog pisanja i o streljivu koje je nagomilavao u svojoj spavaćoj sobi i obiteljskoj garaži. Saznali smo i to da su dvojica dječaka s videokamerom, u Harrisovu domu, snimali svoje planove, dok su im roditelji čvrsto spavali u sobi na katu, a Eric Harris gutao Zolofte i Luvox, lijekove protiv depresije. Oba dječaka su imala policijske dosjee – bili su uhićeni zbog krađe elektroničkih dijelova iz jednog kombija – a Harris je rekao socijalnom radniku koji ga je pratio dok je bio na izdržavanju uvjetne kazne da razmišlja o ubojstvu i samoubojstvu. I zaista, službenici maloljetničkog suda koji su bili uključeni u slučaj su tvrdili kako su ih Harris i Klebold »nasamarili« rekavši da su uspješno svladali »program za kontroliranje gnjeva«, koji je bio dio njihove kazne – što je dobar dokaz intelektualnih i spoznajnih sposobnosti koje su dječacima omogućile da se kreću unutar prihvatljivih društvenih okvira.

Postojale su jasne naznake Harrisove nasilnosti. Njegovi roditelji su se savjetovali sa stručnjacima i bili potpuno svjesni činjenice da nešto nije u redu, pa ne razumijem zbog čega su mu i dalje dopuštali potpunu privatnost koja mu je omogućavala da u svojoj spavaćoj sobi drži oružje. Zbog čega je policija dopuštala da im dječak izmakne nadzoru? Znači li to da su silni poremećaji kod današnje mladeži postali nešto što više nikoga ne iznenađuje? Koliko ja znam, obje obitelji su, nažalost, odlučile da će držati u tajnosti sve što se događalo u njihovom domu i s njihovom djecom, i očito nisu voljni svojom pričom pomoći drugim ljudima koji imaju slične probleme.

Do sada je naše društvo taj istinski užas u školi Columbine i ostale oružane napade po školama tretiralo kao nepovezane, odvojene događaje. No ukoliko ih usporedno analizirate, vidjet ćete da se svi elementi potpuno poklapaju. Vidjet ćete koliko je mnogo takve emocionalno zapuštene, moralno zakržljale djece. S njima nitko ne razgovara, čak ni onda kad ona sama putem svojih postupaka i riječi vape za pomoći. A onda se, kad svojim ponašanjem prijeđu granice dopuštenog, svi oni koji su mogli primijetiti njihovu krizu, i koji su im mogli pomoći,

* stil u rock glazbi, popularan 1980-tih, koji se razvio iz punk glazbe. Riječ često podrazumijeva zamisli o kraju svijeta, smrti i davlu. (opaska prevoditeljice)

čude što je to dijete moglo počiniti takav zločin. Navest ću nekoliko nedavnih primjera:

- 5. ožujka 2001. godine, u Srednjoj školi Santana, koja se nalazi u idiličnom predgrađu kalifornijskog grada Santee, petnaestogodišnji odmetnik je otvorio vatru na razredne kolege, pri čemu je ubio dvojicu i ranio trinaesticu. Ubojica, Charles Andrew »Andy« Williams, je živio sam s ocem, osobom koja je rijetko boravila kod kuće. Andy je, navodno, vrijeme nakon škole provodio u skate parku, ispijajući pivo i drogirajući se. Njegova majka je živjela na drugom kraju zemlje, na Istočnoj obali. Novinska izvješća spominju podatak da je ona zadnji put sa sinom razgovarala »neposredno nakon božićnih blagdana«, oko dva mjeseca prije nego što je počinio zločin odbivši njegovu molbu da ode na istok i živi s njom. Nakon pucnjave je izjavila kako smatra da je Andy »izgubljen slučaj.« Njegovi prijatelji iz srednje škole pa čak i jedan odrastao čovjek – momak koji je živio s Williamsovom najboljom prijateljicom – priznali su kasnije da je dječak spominjao kako planira pucati po školi, no nitko od njih ga nije shvatio dovoljno ozbiljno da bi o tome obavijestio vlasti. Williams je novinskoj izvjesiteljici ABC-a, Diani Sawyer, u ekskluzivnom intervjuu iz zatvorske ćelije, rekao kako se nadao da će netko od desetak učenika kojima je pričao o svojim planovima učiniti nešto da ga zaustave, ali da su ga oni, umjesto toga, još i nagovarali na zločin.
- Četrnaestogodišnja djevojčica iz jedne crkvene škole u Pennsylvaniji je u školskom restoranu pucala u svoju školsku kolegicu, pogodivši je u ruku, samo nekoliko dana nakon incidenta u Srednjoj školi Santana. Ubojica, koja je tvrdila kako ju je njena kolegica ogovarala, neposredno prije toga bila je premještena u tu malu katoličku školu zato što se nije mogla uklopiti u sredinu u državnoj školi u svom mjestu. Ona je očito godinama slala znakove upozorenja, koji su se pojavljivali u obliku depresije, samoozljeđivanja i paranoidnog ponašanja.
- 27. siječnja 2001. godine, dva dječaka, šesnaestogodišnjak i sedamnaestogodišnjak, iz grada Chelsea u državi Vermont, upali su u dom dvojice profesora s Koledža Darmouth i ubili ih pri pokušaju da se dokopaju njihovih kreditnih kartica i PIN-ova kako bi ukrali dovoljno novca za preseljenje u Australiju. Dječake, koji su pokušali izvesti četiri slične pljačke s ubojstvima prije nego što su u tome, peti put, i uspjeli, potreseni stanovnici mirnog mjesta u Novoj Engleskoj opisali su kao »simpatične« i »bistre«. Stariji od njih dvojice, Robert

Tullock, učenik završnog razreda srednje škole, bio je član debatnog tima i predsjednik vijeća učenika. Onaj drugi, James Parker, bio je poznat kao razredni šaljivdžija. Pa ipak, neki učenici su ovaj par opisali kao »drzak« i rekli kako su njih dvojica ostale kolege smatrali glupima. Oni su, mora se priznati, u kognitivnom smislu bili vrlo bistri momci, ali su zato emotivno bili potpuno nezreli.

Izvjешća o izopačenim pokoljima u školama – koje su počinili ili pojedinci ili skupine prijatelja – i dalje predstavljaju udarne vijesti: u New Bedfordu, Massachusettsu; u Cupertino u Californiji; u Royalu u Kansasu; Elmiri u državi New York. U trenutku kad sam dovršavao ovu knjigu, jedan četrnaestogodišnjak iz Pennsylvanije, koji do tada nije imao problema s disciplinom, ušetao je u srednju školu i ubio ravnatelja, a onda uperio pištolj u sebe. Jedinu moguć motiv u vrijeme kad je proživljavao krizu, po riječima jednog pripadnika mjesnih vlasti, bilo je to da se »u njemu nagomilalo nešto što nije mogao kontrolirati.«

Mjesto zločina je gotovo uvijek zajednica pripadnika srednje i više srednje klase, dok ubojice opisuju kao djecu iz »dobrih obitelji.« Zločini se događaju u savršeno mirnom okruženju škola, s igralištima zelenima poput jabuke Granny Smith, i sa zidovima bez grafita obojenima u dugine boje. U njima nema detektora metala na ulaznim vratima niti policajaca koji patroliraju njihovim hodnicima. Vrlo često ih uvedu tek nakon što dođe do zločina.

Ovi privilegirani tinejdžerski ubojice primjeri su izopačenosti epidemije u njenom najdramatičnijem završnom stadiju – epidemije koja se očituje u porastu stope samoubojstava među mlađim ljudima, destruktivnim napadima mladih računalnih hakera, odbacivanju tek rođene djece u kontejnere za smeće od strane srednjoškolki i studentica i u poplavi zločina iz mržnje te neonacističkih ideala među ljudima koji nisu ni dovoljno stari da bi glasovali.

Razmislite i o takozvanom američkom talibanu, Johnu Walkeru Lindhu. Kako je moguće da je na jednog dječaka toliko utjecao nekakav militantno- fundamentalistički religijski kult da je on, navodno, posegnuo za oružjem i borio se protiv vlastite zemlje? O tom se problemu temeljito raspravljalo u jednom velikom članku u časopisu *Time*. Prema tom izvješću, Lindhovi roditelji su bili stopostotno nemaran, opušten, neskladan par iz Marin Countyja u Californiji. Otac je izjavio kako je njegov brak u biti prestao funkcionirati šest godina prije njihovog formalnog razvoda, a njihovo prividno pomanjkanje standarda bilo je toliko da je njihovo šesnaestogodišnje dijete moglo ulicom hodati u

muslimanskoj halji, a da pritom ne postigne ono što ja nazivam učinkovitim privlačenjem roditeljske pozornosti. Priključivanje religijskoj skupini koja je potpuno strana vašoj obitelji je vrlo znakovit događaj kojeg valja pomno ispitati. Ono podrazumijeva odbacivanje i udaljšavanje od obiteljskih vrijednosti. John Walker Lindh je tražio duhovno savršensstvo – to je potraga u koju se obično upuštaju ona djeca koja kod kuće nisu imala čvrst moralni uzor. Njega je, pored oduška za neprijateljstvo kojeg je dobivao dok se obučavao za uništavanje »grešnih« stvorenja, žestoko privukla i izvjesnost koju fundamentalističko-religijski kultovi obično pružaju.

S druge strane, i njegove roditelje smatram žrtvama – žrtvama društva u kojem je uobičajeno to da se djeci ne pruža ona vrsta nadzora koja bi roditeljima omogućila da svojoj djeci budu model onoga što misle i osjećaju kad je riječ o životu. Mnogi ljudi su ponosni na svoju permisivnost (»Hej, sve ima jednaku važnost«) i na svoju sposobnost da budu fleksibilni. Pa ipak, bez nadzora ne postoji uzajamno djelovanje u obitelji, tako da djeca nemaju priliku vidjeti kako njihovi roditelji iskazuju vlastiti moralni stav. Djeca trebaju čvrsto moralno središte, neku vrstu sidrišta koje će im pomoći da odaberu prave prijatelje, donesu ispravne odluke i na druge ljude gledaju s empatijom. Bez toga, oni postaju lak plijen bilo kakve bande ili vođe kulta.

U našem svijetu štošta ukazuje na postojanje djece bez nadzora, djece koja »slobodno plutaju« i koje nosi bujica epidemije – izvješća o: srednjoškolicima iz bogataških škola koji kreiraju web-stranice s imenima i slikama svojih kolegica u promiskuitetnim pozama; o srednjoškolicu iz New Jerseyja kojega je Komisija za trgovinu vrijednosnicama optužila za manipuliranje dionicama na internetu; o skupini bogatih srednjoškolaca iz škole u Greenwichu u državi Connecticut koji su krenuli u pljačkanje susjednih trgovina pića, delikatesa i supermarketa; o skupini djevojaka, pripadnica više srednje klase iz jedne škole u predgrađu Chicaga koje su provodeći inicijacijsko »mučenje« jedne kolegice iz završnog razreda svoj ritual pretvorile u nasilnu orgiju; o vrtoglavoj statistici koja otkriva da su tinejdžerice izložene fizičkom i emocionalnom zlostavljanju u stupnju koji se može izjednačiti sa stupnjem nasilja u obitelji kroz koje prolaze odrasli partneri. Ne radi se samo o nasilju među djecom: ti maloljetnici pokazuju neetično, nemoralno, pa čak i kriminalno ponašanje ispod krova vlastitog doma, na svojim kućnim računalima. Što se tiče čikaških srednjoškolki, vlasti kažu da je njihovo divljanje bilo podjareno alkoholom kojim su ih opskrbili neki od roditelja.

Naša prva reakcija obično se sastoji u tome da pokušavamo te događaje svesti na normalu. Roditelji, prijatelji i nastavnici odmah skaču i inzistiraju na tome da je počinitelj zločina »dobar«, »bistar«, »pristojan«, »omiljen dečko« koji ni u kom slučaju nije sposoban za takvo zlodjelo. Kad nas javnost natjera da prestanemo poricati problem i da se s njime suočimo, mi, umjesto da se okrenemo komunikaciji i liječenju, pokušavamo prijestupe spriječiti detektorima metala, zaštitarima, ograničenjima i nametanjem jednakih propisa dobro odgojenim učenicima i problematičnoj djeci. Više ne možemo biti sigurni da dječje prijetnje poput »Vidjet ćeš ti zbog ovoga« nisu doslovne. Učenici ne moraju nositi nož ili pištolj u školu da bi se našli u problemima: u nekim okruzima možete biti izbačeni zbog nošenja škarica za nokte ili škara u vašoj školskoj torbi. Razmislite o izbacivanju najbolje učenice u jednoj srednjoj školi na Floridi do kojeg je došlo zato što su na podu njenog auta pronašli kuhinjski nož. Nitko se nije obazirao na to što su i ona i njena majka pokušavale objasniti kako su dan prije nosile njene stvari u stan u kampusu koledža za koji je dobila stipendiju. Ova vrsta nekontrolirane reakcije školskih vlasti je još jedan od simptoma toga kamo nas može odvesti strah od naše vlastite djece. Naša udobnost i osjećaj sigurnosti su ozbiljno narušeni, i sada pokušavamo uzrok tome pronaći svuda, samo ne u vlastitom domu. Bojimo se svoje vlastite djece.

Korijeni epidemije

Odje sve to počinje? Epidemija o kojoj pišem ne može se zamisliti kao posljedica siromaštva, problematike gradskih središta ili neke populacijske manjine. Do nje dolazi u domovima dobrostojećih, obrazovanih roditelja. Njene simptome možemo primijetiti u svakoj učionici, svakom igralištu, svakom samoposluživanju i restoranu i u sve više domaćinstava diljem Amerike. Dokazi njenog postojanja pojavljuju se vrlo rano i možemo ih uočiti posvuda, kako u ponašanju roditelja tako i njihove djece:

- Roditelji osamnaestomjesečne bebe cijeli dan, dok su na poslu, ostavljaju dijete s dadiljom. Dadilja ga, pak, bubne na stolac za hranjenje djece, gdje ono satima sjedi i gleda crtane filmove. Djetetova reakcija: raspekmezi se istog časa kad majčica dođe po njega. Prirodno, majčica jedva čeka da sljedećeg jutra pobjegne natrag u ured.
- Dvoje zaposlenih roditelja trogodišnjeg djeteta, preumorni da bi kuhali kod kuće, odvlače mališana u još jedan od restorana na kraju dana koji je i njemu bio naporan. Dijete razbacuje hranu po podu, zanovijeta i moli da ga izvedu van, a onda silazi sa stolca, zavlači se pod stol i šeta

oko stolaca ostalih gostiju, ometajući i njihovu večeru. Roditelji se prave da ništa ne primjećuju kako bi mogli završiti svoj razgovor.

- Otac odvlači četverogodišnje dijete od djece s kojima se ono igralo. Dijete mu pljuje u lice, a zatim vrišti čitavim putem do kuće. Njegov otac, očito nenavikao da kontrolira svog sina, moli ga i ulaguje mu se (»svratit ćemo negdje na sladoled«) u očajničkom pokušaju da zaustavi neugodnu scenu.
- Roditelji koji idu na rođendansku zabavu nekog djeteta staju pored trgovine igračkama i sa sobom vode svoju petogodišnju djevojčicu. Objasne joj da su tu kako bi kupili poklon za Suzy, a ne za nju. Dijete pravi scene u trgovini sve dok roditelji ne popuste i napuste trgovinu s dva poklona. Možete samo zamisliti scenu na rođendanu u trenutku kad druga djevojčica otvori svoj poklon.
- Desetogodišnjak ne želi pisati zadaće i pokazuje loše rezultate u nekoliko predmeta. Kad mu majka pokušava pomoći, on se diže i odlazi. Ona ga hoće povući iz košarkaškog tima dok ne popravi ocjene, no njen suprug ne pristaje na to i tvrdi da je sport jedina stvar koja ga privlači. Dijete se i dalje ponaša jednako, dok majka odustaje, a otac se skriva u svom uredu.
- Roditelji dvanaestogodišnjeg dječaka priređuju malu zabavu. Dječak je već večerao, ali čim se serviraju naresci, on se ušulja u kuhinju i s hladnim, smrtno ozbiljnim izrazom lica počinje se posluživati. Njegova majka mu mirno priđe i zamoli ga da ostavi hranu za goste. Dječak je drsko pogleda, još malo pojede, pa se, izlazeći, još jednom posluži hranom. Kad ga ona kasnije zamoli da prenese poruku dadilji, on otresito odvraća: »Neću!« Nekoliko mjeseci nakon toga, dječaka isključuju iz škole zato što je noću provalio u zgradu i divljački razbijao po školskim uredima, a njegovi zaštitnički nastrojeni roditelji, potpomognuti savjetnicima i odvjetnicima, prosvjeduju protiv te kazne. Zatim, u dobi od četrnaest godina, njega i njegovog prijatelja hapse zbog provale u trgovinu.

Životi nas roditelja prepuni su tih *kritičnih trenutaka* vezanih uz male i velike probleme. Oni možda u određenom trenutku, onda kada morate preživjeti večeru u restoranu ili odlazak u trgovinu igračkama, izgledaju beznačajno, ali način na koji ih rješavate šalje vašoj djeci izuzetno važnu poruku o prirodi njihovih odnosa s vama. Od odluke donesene zato što ste u sitnim satima željni sna pa vam je jednostavnije pustiti mališana da dođe u vaš krevet nego mu to ne dopustiti, do večeri kad ste preumorni, prelijeni ili se čak bojite suprotstaviti svom tinejdžerskom

buntovniku, ne reagirajući vi *ustvari* djelujete – i to na potencijalno štetan način. Mlađa djeca u spomenutim primjerima, čiji su roditelji tolerirali njihove razmažene ispade u javnosti, pretvorit će se u loše učenike, razbijače i drske tinejdžere. Kroz cijelu knjigu isticat ću takve kritične trenutke u roditeljstvu onako kako se oni pojavljuju u anegdotama i studijama slučaja o kojima ćete čitati, kako bih vam pomogao da uvidite i razumijete kako vi svojim djelovanjem – ili nedjelovanjem – svojem djetetu prenosite zbunjujuće poruke.

Današnji roditelji su, izgleda, potpuno uvjereni u to da život njihove djece mora – radi izražavanja vlastite ličnosti – teći potpuno glatko, i bez ikakvih frustracija. Međutim, stvaranjem atmosfere koja mu je u svakom trenutku ugodna, svojem djetetu samo odmažemo. Vrlo je zanimljivo to što je i Anna Freud, kći Sigmunda Freuda koja je i sama bila uvažena teoretičarka dječje psihoanalize, prepoznala opasnosti koje donosi ovaj način odgoja. U briljantnoj studiji *Sekularni um*, doktor Robert Coles kaže da je Anna Freud bila zabrinuta zbog toga što opsežno nastojanje roditelja da njihova djeca ne osjete pretjeranu krivnju ili razočaranje dovodi do sve češće pojave onoga što danas zovemo »narcističkom ličnošću.« Ona je smatrala kako oni ljudi koji se bore da svojoj djeci omoguće udobno djetinjstvo vjerojatnije uvijek govore »da« i da će njihova djeca premalo naučiti o značenju riječi »ne.«

Kad na to gledate iz tog ugla, nije teško vidjeti kako rasadnik epidemije ima svoje korijene još u ranom djetinjstvu. Naravno, tek rođeno dijete treba i zaslužuje trenutačnu i stalnu pažnju. Ali do dobi od šest mjeseci, dijete treba razviti sposobnost da samo zaspe i da spava cijelu noć, ili da se zabavi igračkama u kratkim razdobljima dok roditelj obavlja svoje svakodnevne zadatke, kao što je kuhanje ručka ili telefoniranje. Pa ipak, sve više imamo prilike vidjeti prezahtjevnu stariju dojenčad koja intenzivno reagiraju onog časa kad ih spuste na krevetić i koja svakog sata bude svoje premorene roditelje zahtijevajući komplicirane postupke uspavlivanja. Ta dojenčad odrasta u temperamentne mališane koji odbijaju prihvatiti obrasce ponašanja i koji ne žele obavljati nuždu na zahodu iako su za to već odavno sposobni. (Stvaranje jednog potpuno novog proizvoda velikih jednokratnih pelena za djecu predškolskog uzrasta – je samo jedan od primjera te opće sklonosti.) Iako su već četverogodišnjaci ili petogodišnjaci koji bi se trebali razviti u male ljude koji svim silama teže udovoljiti odraslima, oni na postavljanje granica i dalje reagiraju srdžbom te – suočeni s frustracijom – doživljavaju emocionalni slom.

Potpuno je ljudski i očekivano da djeca provjeravaju svoje roditelje i druge ljude koji bi im trebali biti autoriteti – ne bi bilo normalno da